

Tingsrättens positionering i sexualbrottsdomar

Forum för textforskning
4-5 november 2021

Sofia Orrbén, doktorand
Institutionen för nordiska språk
Uppsala universitet

Bakgrund

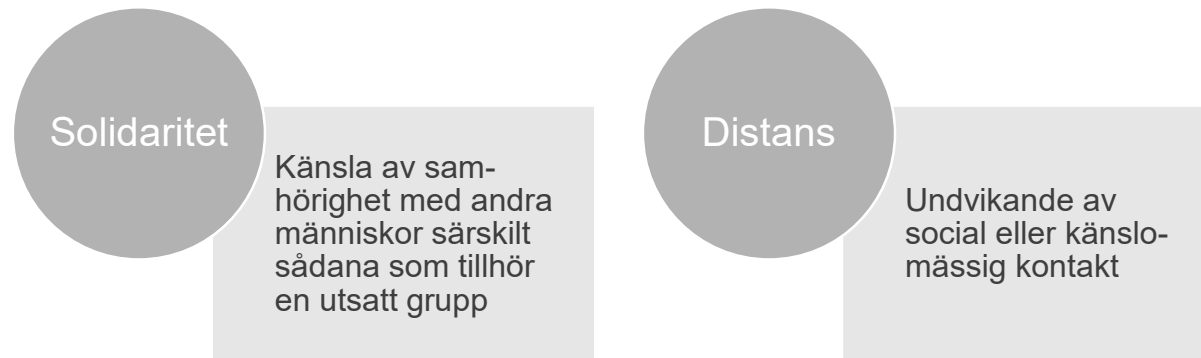
- Studien är en del av mitt pågående avhandlingsprojekt med arbetstiteln Att göra rätt – språkets betydelse för bemötande och processuell rättvisa
 - Avhandlingen syftar till att genom kritisk text- och diskursanalys bidra med kunskap om hur språket i sexualbrottsdomar fungerar som arena för olika rösters sanningsanspråk och som medium för diskursreproduktion om kvinnor och män i rollen som offer och förövare
- En huvuduppgift i sexualbrottsmål där ord står mot ord är att bedöma målsägandens utsaga
 - ”En trovärdig utsaga från målsäganden kan i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet - t.ex. om målsägandens beteende efter händelsen - vara tillräcklig för en fällande dom” (NJA 2009 s. 447 I & II)
 - För att en utsaga ska klassas som trovärdig ska utsagan vara ”klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar” (NJA 2010 s. 671)
- Domstolens uppgift är också att redogöra för sin bedömning genom ett begripligt avgörande för att uppnå de förtroenderelaterade krav på domar som brukar sammanfattas i begreppet processuell rättvisa (Domstolsverket, 2017, s. 6)
 - Processuell rättvisa innebär bland annat upplevelsen att som part i målet att ha fått komma till tals inför en neutral domstol som respekterar människor och deras rättigheter

Studiens syfte och forskningsfrågor

- Syftet med studien är att synliggöra hur olika externa rösters sanningsanspråk bedöms i friande och fällande sexualbrottsdomar
 - Externa röster: Parter, vittnen, läkarutlåtanden, polisförhör (fokus ligger på parternas röster)
 - Sanningsanspråk: Målsägandens anspråk att ha blivit utsatt för brott. Tilltalads anspråk att vara oskyldig till brott
 - Jämförande perspektiv: Utgången i målet. Skiljer sig tingsrättens positionering åt i friande och fällande domar?

• Forskningsfrågor

- Hur visar tingsrätten solidaritet med externa röster och vilka röster solidariserar sig tingsrätten med?
- Hur konstruerar tingsrätten distans till externa röster och vilka röster distanserar sig tingsrätten från?

Material

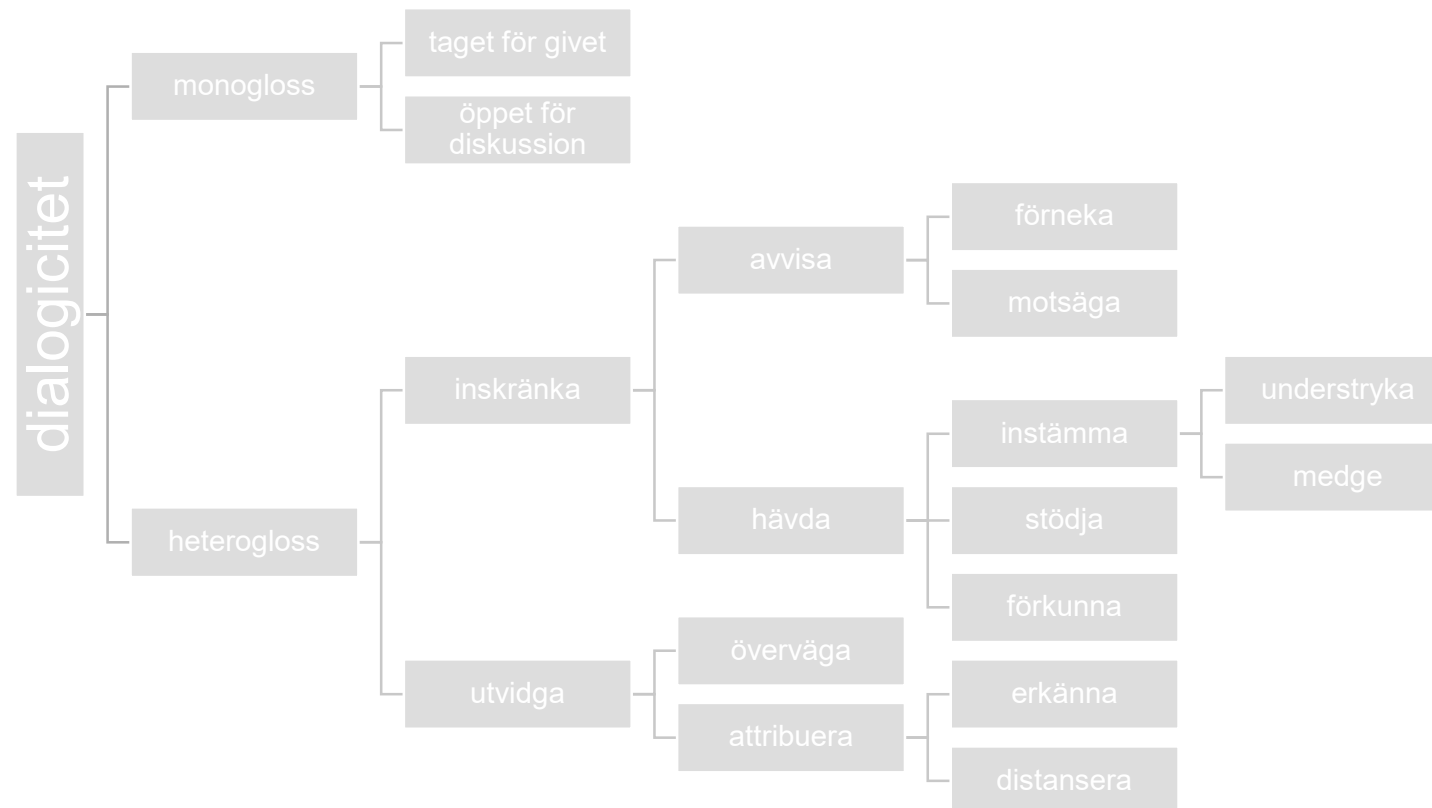
- Tingsrättens bedömning i 12 sexualbrottsdomar som inkommit och avslutats med dom under 2017 (sexualbrottslagstiftningens lydelse före 1 juli 2018)
 - Två friande och två fällande domar för vardera brottstyp
 - Våldtäkt: Den som [...] **tvingar** en person till samlag [...] döms för våldtäkt
 - Sexuellt ofredande: Den som blottar sig för någon annan på ett sätt som [...] är ägnat att kränka personens sexuella integritet döms för sexuellt ofredande
 - Köp av sexuell tjänst: Den som [...] skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst
- Domarnas sammanlagda omfång ligger på 116 sidor
- Tingsrättens bedömning i domarna utgörs av 6084 ord
- Av etiska skäl avidentifierades domarna före analysen. Avidentifierade namn eller platser markeras med hakparentes i exempel från materialet. Projektet är godkänt av Etikprövningsmyndigheten (dnr: 2019-00521)

Teoretisk utgångspunkt och analysverktyg

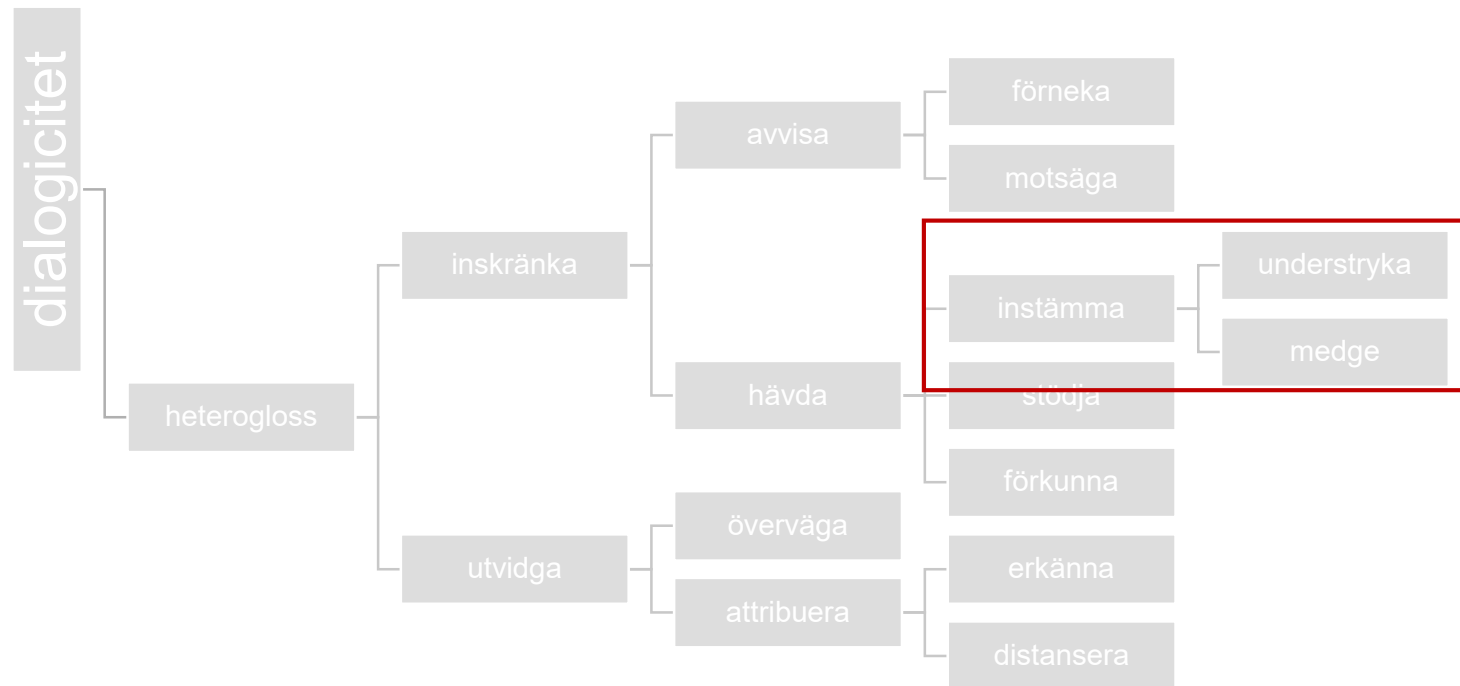
- Dialogicitet som arena för sanningsanspråk
 - Mening eller betydelse skapas genom domskribentens positionering mot tidigare yttranden och den virtuella relation som domskribenten ingår i med textens tänkta läsare (eng. putative addressee) (Martin & White 2005).

Teoretisk utgångspunkt och analysverktyg

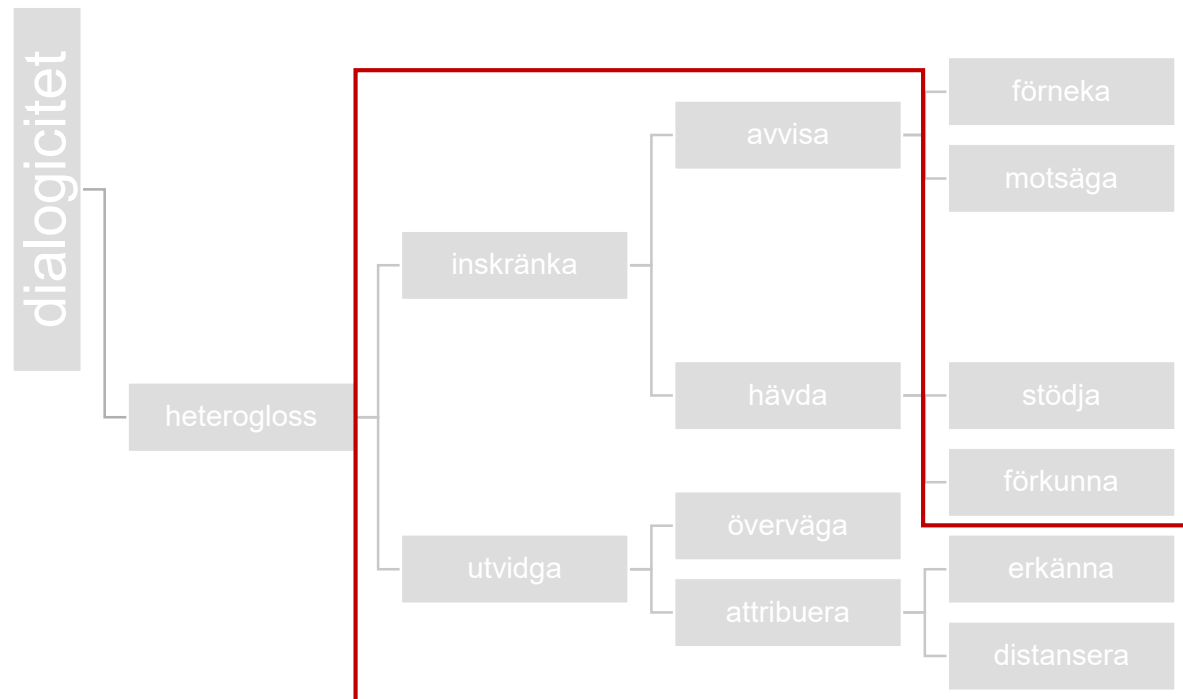
- Dialogicitet som arena för sanningsanspråk
 - Mening eller betydelse skapas genom domskribentens positionering mot tidigare yttranden och den virtuella relation som domskribenten ingår i med textens tänkbara läsare (eng. putative addressee) (Martin & White 2005).

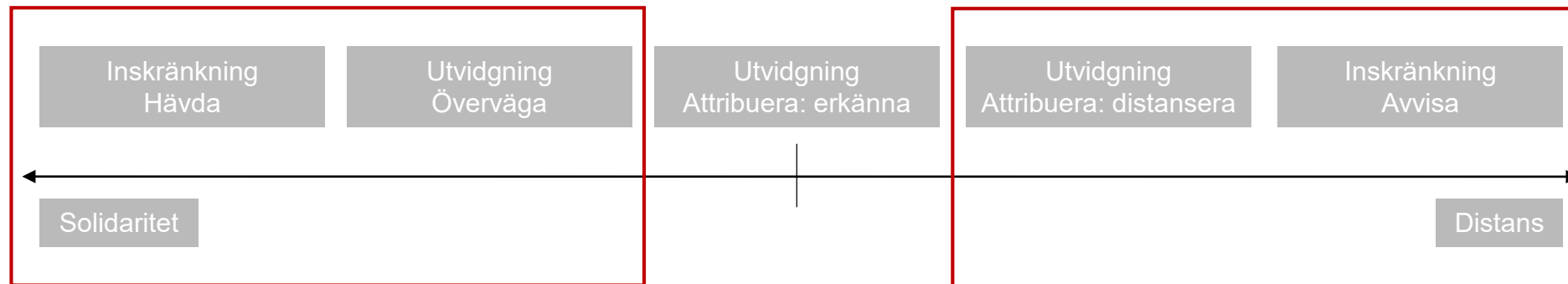
Teoretisk utgångspunkt och analysverktyg

- Dialogicitet som arena för sanningsanspråk
 - Mening eller betydelse skapas genom domskribentens positionering mot tidigare yttranden och den virtuella relation som domskribenten ingår i med textens tänkbara läsare (eng. putative addressee) (Martin & White 2005).

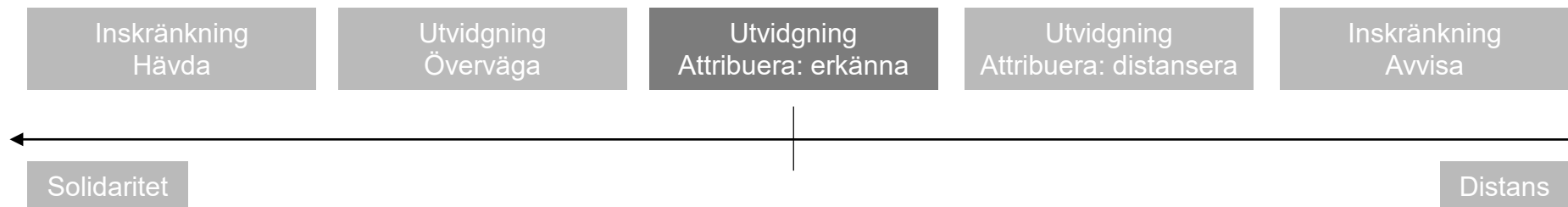
Dialogiska val för att uttrycka solidaritet och distans

Neutral positionering

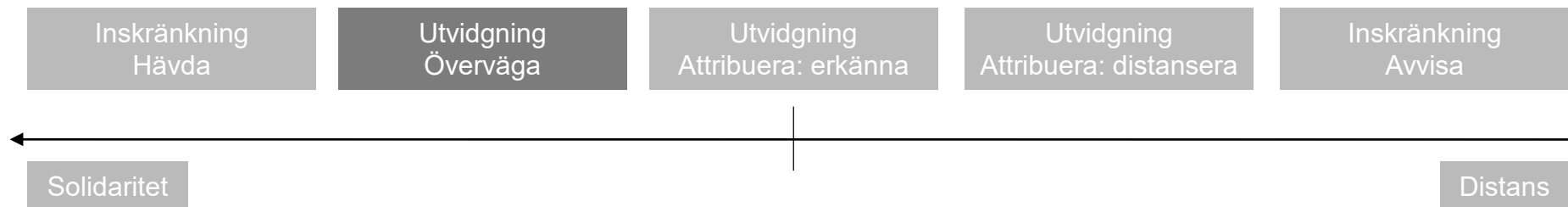
- Dialogisk utvidgning via attributivt erkännande heterogloss
 - Förekommer i alla domar
 - Knyter utsagor till specifika röster
 - [Tilltalad] har berättat att han betalat för bilder och filmer.
Målsäganden har uppgett att hon inte har raderat det ringda samtalet.
 - Anföringsverben *berätta*, *uppges* och *göra gällande* är neutrala i sin funktion att referera röster
 - En förutsättning för mötet mellan röster i domarna. Tingsrätten positionerar sig inte genom dessa referat

Solidaritet med röster: dialogisk utvidgning

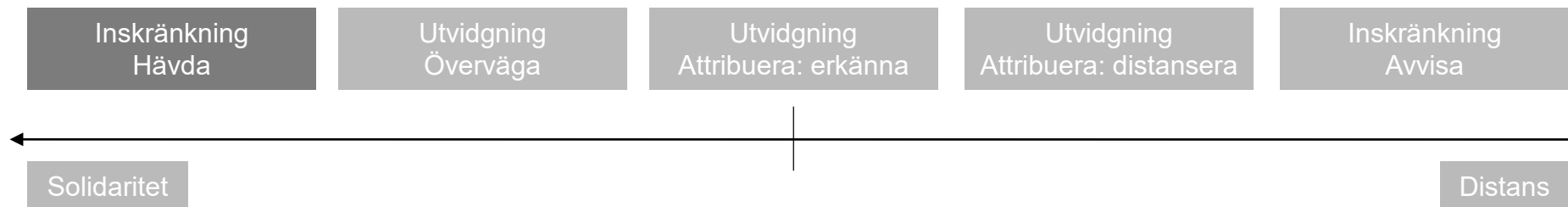
- Övervägande heterogloss konstruerar svag solidaritet genom att överväga den förlorande partens sanningsanspråk
 - I friande domar övervägs målsägandens sanningsanspråk
 - I fällande domar övervägs tilltalads sanningsanspråk
- Tillför alternativa bedömningar genom modalitet där det som tingsrätten bedömt som osannolikt ändå framställs som möjligt:
 - Med tanke på Sekretess A:s och [tilltalads] skillnader i längd kan det i och för sig inte uteslutas att det är möjligt att Sekretess A:s fot vid något tillfälle skulle ha kunnat vidröra [tilltalads] könsorgan (fällande våldtäktsdom)

Solidaritet med röster: dialogisk inskränkning

- Hävdanden förminskar det dialogiska utrymmet och konstruerar stark solidaritet med den vinnande partens sanningsanspråk och stark distans från den förlorande partens
 - Förkunna: Tingsrätten framträder i texten och förminskar det dialogiska utrymmet genom sin auktoritära framtoning
 - Tingsrätten anser att [TT]s uppgifter har ett svagt bevisvärde som inte försvagar åklagarens bevisning.
 - Stödja: Förminskar det dialogiska utrymmet genom att röster stöder andra röster
 - Av SMS-konversationen framgår med all tydlighet att det var fråga om köp av en sexuell tjänst.
- I fällande domar kombineras de hävdande dialogiska valen att förkunna och att stödja vilket konstruerar stark solidaritet med och stöd för målsägandens berättelse
- I friande domar kombineras valet att förkunna istället med avvisande av målsägandens berättelse

Solidaritet med röster: dialogisk inskränkning (exempel)

Kombinationen förkunna + stödja i fällande domar (solidaritet med målsäganden)

- Våldtäkt: Sammantaget anser tingsrätten (förkunnande) att målsägandens berättelse är tillförlitlig. Vad målsäganden har berättat vinner även stöd (stödande) av övrig utredning som åberopats av åklagaren. Målsägandens uppgift om att hon när hon gick hem var på bra humör vinner stöd i vad vittnet [NN 1] berättat. Vittnet [NN 3] – som via sin mobiltelefon hört en del av samtalet mellan målsäganden och [tilltalad] – stödjer även att målsäganden inte önskat fortsätta samvaron med [tilltalad] utan velat gå hem. Även det åberopade rättsintyget är förenligt med målsägandens berättelse [...] Enligt tingsrätten (förkunnande) är den av åklagaren åberopade bevisning tillräcklig för att det ska vara ställt utom rimligt tvivel att [TT] har begått den gärning som åklagaren påstår.

Kombinationen förkunna + avvisa i friande domar (solidaritet med tilltalad)

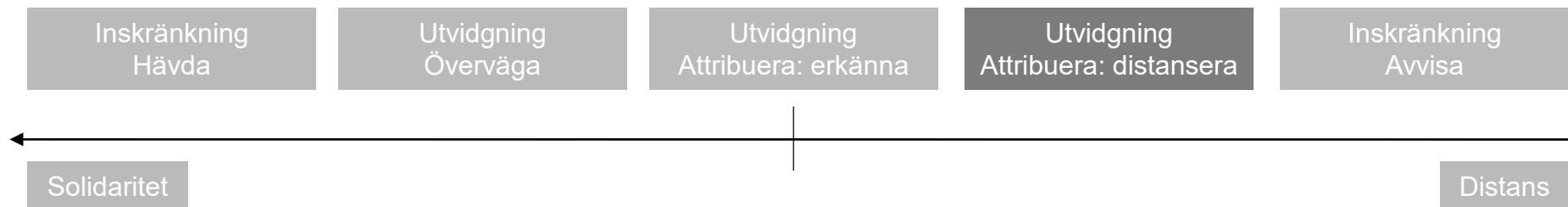
- Våldtäkt: Det är vidare tingsrättens uppfattning (förkunnande) att vittnenas uppgifter om målsägandens berusning inte (avvisande) visar att hennes berusningsgrad framstått som så hög att hon haft klart begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet och alltså inte varit fri att samtycka till sexuell samvaro. Enligt tingsrättens bedömning (förkunnande) är det därmed inte visat att han otillbörligen har utnyttjat målsägandens situation och agerat med nödvändigt uppsåt. [Tilltalad] ska därför frikännas (förkunnande) från ansvar för våldtäkt.

Distans från röster: dialogisk utvidgning

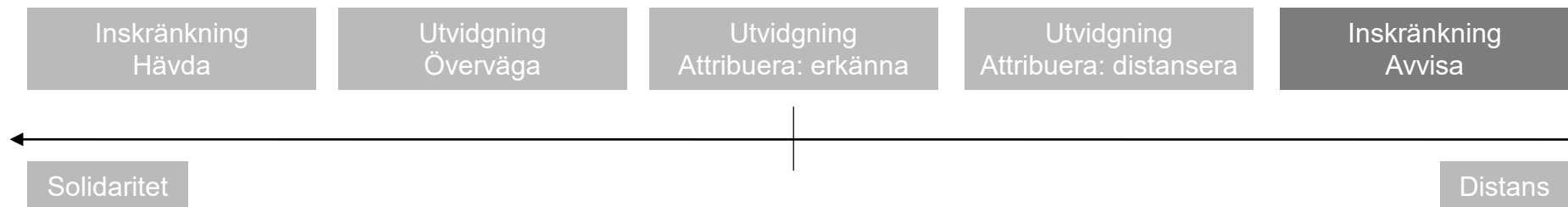
- Distanserande attribuering konstruerar svag distans genom att låta röster höras samtidigt som tingsrätten intar en svagt avståndstagande position
- Förekommer endast en gång i det analyserade materialet, i en friande våldtäktsdom:
 - Hon menar att hon har vaknat upp i sängen med [tilltalad] över sig och att han har förgripit sig på henne när hon pga. [sic] sömn befunnit sig i en särskilt utsatt situation.
- Yttrandets proposition tillskrivs den refererade rösten istället för att – som de mer neutrala anföringsverben *berätta*, *uppge* eller *göra gällande* – placera rösten i texten utan att textens avsändare, tingsrätten, positionerar sig för eller mot yttrandet.

Distans från röster: dialogisk inskränkning

- Avvisanden förminskar det dialogiska utrymmet och konstruerar stark distans från den förlorande partens sanningsanspråk och stark solidaritet med den vinnande parten
 - Avvisanden sker genom att förneka och säga emot röster. Förnekanden realiseras med negationer som *inte* och motsäganden med antingen konjunktionen *men* eller adverbet *dock*.
- Hur röster förnekas och motsägs ser olika ut beroende på vems röst som avvisas
 - I friande domar avvisas målsägandens sanningsanspråk i relation till teman som rör bevisning och brister i utredningen
 - I fällande domar förnekas tilltalads sanningsanspråk i relation till trovärdigheten hos målsägandens berättelse men sägs emot genom att poängtera oklarheter i tilltalads berättelse
- Målsägandens sanningsanspråk sägs emot i de två fällande våldtäktsdomarna

Distans från röster: dialogisk inskränkning (exempel)

Avvisanden av målsäganden i friande domar

- Förnekande: att målsägandens berättelse inte är så trovärdig och tillförlitlig att den kan läggas till grund för bedömningen och att den bevisning åklagaren har åberopat till stöd för hennes berättelse har sådana brister och inkonsekvenser att den i sig inte är av den styrka som måste krävas
- Motsägande: Målsäganden har berättat för vittnena att hon blivit våldtagen men har lämnat olika uppgifter till de olika vittnena i vilken omfattning och av vem eller vilka hon ska ha blivit våldtagen och även var våldtäkten/erna ägt rum.

Avvisanden av tilltalad i fällande domar

- Förnekande: De uppgifter som Sekretess A lämnat om vad som skulle hänt vid tillfället är detaljrika och har inte inslag av att vara motsägelsefulla eller på annat sätt vara oriktiga. De av henne lämnade uppgifterna synes inte heller överdrivna på något sätt.
- Motsägande: [Tilltalad] har nekat till att han skulle ha köpt en sexuell tjänst och berättat att han endast fått massage av kvinnan. [...] Av de uppgifter som [vittnet] har lämnat framgår dock att det hördes samlagsljud när han först lyssnade mot dörren, att kvinnan låg på mage och att [tilltalad] var bakom henne, att [tilltalad] fortsatt att göra samlagsrörelser en kort stund... [...]

Avvisanden av målsäganden i fällande domar

- Motsägande: Även det åberopade rättsintyget är förenligt med målsägandens berättelse, nämligen att målsäganden uppvisat skador som kan vara förenliga med att [tilltalad] mot målsägandens vilja tagit på hennes bröst, dragit ner hennes strumpbyxor och särat på hennes ben. Det bör dock framhållas att det inte kan uteslutas att alla eller vissa av dessa skador skulle kunna ha uppkommit [sic] även vid ett frivilligt umgänge utomhus.

Sammanfattning

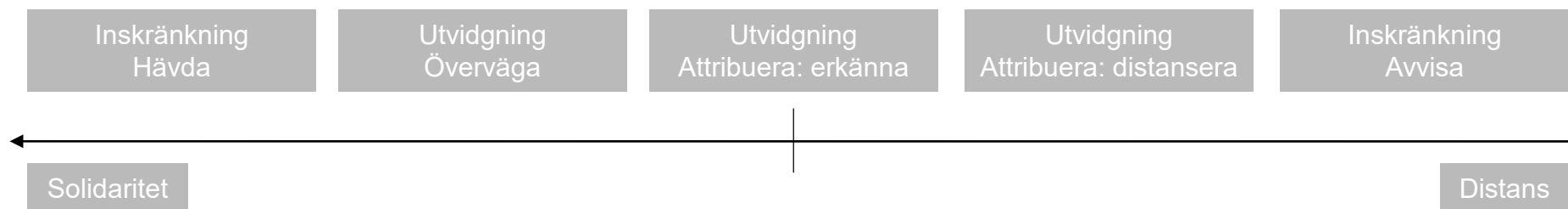
- Hur visar tingsrätten solidaritet med externa röster och vilka röster solidariserar sig tingsrätten med?
 - Tingsrätten visar solidaritet med den vinnande parten
 - Särskilt starkt positionerar sig tingsrätten i solidaritet med målsäganden i fällande domar genom kombinationen att inskränka tilltalads röst via förkunnanden och stödjanden
 - Motsvarande stöd för tilltalad i friande domar förekommer inte. Där inskränks istället målsägandens röst
- Hur konstruerar tingsrätten distans till externa röster och vilka röster distanserar sig tingsrätten från?
 - Tingsrätten distanserar sig från den förlorande parten
 - Distansen från tilltalads sanningsanspråk i fällande domar sker särskilt i relation till trovärdigheten i målsägandens berättelse
 - Distansen från målsägandens sanningsanspråk i friande domar sker i relation till teman som rör bevisning och brister i utredningen

Slutsatser och konsekvenser

- Positioneringen sker i den dialogiska inskränkningen
- Starkt fokus på målsägandens berättelse
 - Väntat resultat då bevisbördan ligger hos åklagare
- Starkare positionering till stöd för målsäganden i fällande domar konstruerar målsäganden som offer medan avsaknaden av motsvarande stöd för tilltalad i friande domar inte konstruerar tilltalad som oskyldig
- Den dialogiska utvidgningen har en viktig validerande funktion genom att bjuda in och öppna utrymmet för röster och alternativa sanningsanspråk
 - Viktigt att få göra sig hörd för upplevelsen av processuell rättvisa

Referenser och tid för frågor

Domstolsverket. (2017). *I andras ögon: Sveriges domstolars förtroendearbete igår, idag - varje dag.*

Martin, J. R., & White, P. R. R. (2005). *The language of evaluation: appraisal in English.* Palgrave Macmillan.

NJA 2009 s. 447 I & II. *Bevisvärdering i våldtäktsmål.*

NJA 2010 s. 671. *Bevisvärdering i mål om sexualbrott.*

